

Чорна В.Г., д.ю.н., професор,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод. До таких механізмів належить структурована система судів і види судового провадження, встановлені державою. Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Як окрему думку щодо реалізації права на судовий захист в адміністративному судочинстві висловив суддя Конституційного Суду України, який зазначив, що «за адміністративним судочинством, на відміну від господарського та цивільного преференції мають надаватися людині» [3]. Вбачається така точка зору визначена тим, що особа та органи публічної адміністрації наділені різним адміністративно-правовим статусом, що відповідно встановлює нерівність в їх правах та можливості захисту своїх прав.

Для захисту особи від діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування законодавством України передбачена діяльність саме адміністративних судів. Так, ч. 4 ст. 125 Конституції України визначено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи [1, ст. 9].

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1, ст. 72].

Також КАС України встановлює вимоги, яким повинні відповідати докази: належність, допустимість, достовірність, достатність.

Особливе значення серед засобів захисту своїх прав відведено саме доказам та процесу доказування. Статтею 77 КАС України визначено, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. Водночас не дивлячись на те, що обов'язок доказування покладено на відповідача, докази суду надають учасники справи. Суд може пропонувати сторонам надати докази та збирати докази з власної ініціативи. Суд не може витребувати докази у позивача в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, окрім доказів на підтвердження обставин, за яких, на думку позивача, відбулося порушення його прав, свобод чи інтересів.

Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребуває названі документи та матеріали, а якщо такі приписи відповідач без поважних причин не виконує, то суд вирішує справу на основі наявних доказів. Таким чином, адміністративні суди при вирішенні публічно-правових спорів наділені правом покласти виконання обов'язку сторону при вирішенні справи та дослідженні доказів.

З даного приводу наведено досвід Франції щодо характеру діяльності адміністративних судів. Так, визначаючи роль суду в адміністративному судочинстві Франції щодо забезпечення доказів, Ж. Ведель вказує на слідчий характер діяльності судді, що проявляється в наданні суддею пропозиції адміністрації (органу влади до якого звертаються з позовом) надати пояснення щодо суті справи та відповідні докази. У випадку мовчання чи ненадання доказів свідчить не на користь адміністрації». Г. Бребан визначає, що адміністративне судочинство Франції має інквізиційний характер, що проявляється в тому, що: 1) суд керує розглядом справи; 2) заявник не може повноцінно зібрати та надати докази тому це фізична особа, яка перебуває в гіршому становищі щодо збирання доказового матеріалу, який перебуває у віданні адміністрації. Саме тому, суддя вправі витребувати докази в адміністрації керуючись своїми інквізиційними повноваженнями.

Таким чином, при вивченні матеріалів справи адміністративний суд може з власної ініціативи витребувати докази, які не були надані стороною відповідача, а позивач не має змоги самостійно їх отримати та надати суду.

Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення, то до

обставин, що не підлягають доказуванню віднесено: преюдиційні обставини; обставини, які визнаються сторонами процесу; загальновідомі факти та безспірні обставини (обставини, встановлені рішенням суду в інших видах судочинства та категоріях справ).

КАС України визначає обставини, що потрібно доводити та обставини, які доводити не потрібно, тобто преюдиційні. Обставини, встановлені судовим рішенням у адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Загалом преюдиція є похідною категорією від фактичної презумпції істинності судового рішення.

Водночас передбачене ч. 1 ст. 72 КАС України звільнення від доказування не має абсолютного характеру і не може сприйматися судами як неможливість спростування під час судового розгляду обставин, які зазначені у іншому судовому рішенні. Адміністративні суди не повинні сприймати як обов'язкові висновки щодо фактичних обставин справи, наведені у чинних судових рішеннях з інших адміністративних, цивільних чи господарських справ. Для спростування преюдиційних обставин, передбачених ч. 1 ст. 72 КАС України, учасник адміністративного процесу, який ці обставини заперечує, повинен подати суду належні та допустимі докази. Вони мають бути оцінені судом, що розглядає справу, у загальному порядку за правилами ст. 86 КАС України.

Отже, головними дискусійними моментами процесу доказування в адміністративному судочинстві, на нашу думку, є: 1) особливості доказування в адміністративному судочинстві; 2) визначення порядку надання доказів учасниками адміністративного процесу; 3) витребування доказів судом; 4) забезпечення доказів; 5) правила оцінки, закріплення доказів та визначення предмету доказування.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

2. Кравцов І., Новаковський П. Актуальні проблеми адміністративного судочинства. URL: <https://radako.com.ua/news/aktualni-problemi-administrativno-go-sudochinstva>

3. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Настільна книга професійного судді при розгляді адміністративних справ. Наук.-практ. посібник для судді. Харків: Харків юридичний, 2011. 476 с.